

בס"ד
כלי יקר פרשת שלח
"התורה למעלה מן הטבע"

כלי יקר שמות פרק יג פסוק יז

(יז) ויהי בשלח פרעה את העם. ואחר כך נאמר פן ינחם העם. ויסב אלהים את העם, ואחר כך נאמר וחמושים עלו בני ישראל. ויש להתבונן למה קראם שלוש פעמים העם וברביעי קראם בני ישראל אצל וחמושים דהיינו כלי זיין, וכפי הנראה שמצד היותם בני ישראל לא היו צריכין לכלי זיין ושילוחו של פרעה היה מצד היותם בני ישראל ואם כן איפכא הוה ליה לומר: ונראה ליישב זה בשני פנים. האחד הוא, על דרך שמסיק בילקוט (רמז רכז) **וחמושים עלו אין חמושים אלא מזוינים בחמשה כלי זיין**, וקשה על זה וכי מלחמתן של ישראל תלויה בריבוי כלי זיין, והלא כתיב (שופטים ה ח) מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל, כי ה' יתברך מגן בעדם, והתורה והתפילה כלי זינים של ישראל שנאמר (תהלים קמט ו) וחרב פיפיות בידם שני פיות כי שניהם תלוין בפה, ואם כן מה תפארת זה לישראל שעלו חמושים מזוינים כאילו לא היה בטחונם בה' חלילה. ואף אם נאמר שחייב אדם לעשות בדרך הטבע כל אשר ימצא בכוחו לעשות ומה שיחסר הטבע ישלים הנס, מכל מקום קשה על מה זה הגיד לנו הכתוב שהיה לכל אחד חמשה כלי זיין ומנינא למה לי. ועוד כי קרה בדרך נס או במקרה שהיה לכל אחד חמשה לא פחות ולא יותר הלא דבר הוא. ועוד כי כפי הנראה לא היו ישראל מלומדי מלחמה כלל כי היו עסוקים בעבודת פרך כל הימים וכלי זיין אלו למה להם כי לא נוסו באלה והיה להם לילך במקלות ובאבני קלע:

על כן נראה לפרש, שבא להודיענו שלא היה בידם שום כלי זיין כי אם חמשה חומשי תורה החלוקים לשבעה ספרים למאן דאמר שפרשת ויהי בנסוע ספר בפני עצמו, וזה שאמר וחמושים היינו מזוינים הכל רמז לתורה, ונקט לשון חמושים שהלשון נופל על הלשון, וכן מזוינים, כי לשון חמשה וזיין שמות כלי מלחמה המה, ואצל ישראל ירמוזו גם על התורה. או חמושים היינו חמשה חומשי תורה כאמור, ומזוינים היינו התפילה כמו שנאמר (תהלים קיט קסד) שבע ביום הללתיך: והנה מהידוע שלא היו ישראל ראויין לקבל התורה, כי אם אחר שעברו בים סוף ואחר שהלכו במדבר, כי בים סוף באו לידי אמונה שלימה בה' ובנבואת משה עבדו כמו שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו, וקודם שבאו לידי אמונה זו, פשיטא שלא היו ראויין לקבל התורה כל זמן שהיו מסופקים בנבואת משה ובאמונה בה', ואחר שבאו על ים סוף לידי אמונה זו מאז היו ראויים לקבלת התורה, והיו צריכין עוד לילך במדבר בארץ לא זרועה לקנות שמה מדת ההסתפקות, כי כך דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', ולא ניתנה התורה כי אם לאוכלי המן (מכילתא בשלח ויסע פרשה ב) כי מן ירידת המן למדו דרך ההסתפקות אשר מקבלי התורה צריכין לזה, נוסף על זה נשתרשו באמונה על ידי ניסים שנעשו להם במדבר כמו ניסי הים סוף, ולהורות נתן בלבם עוד שלפי ששני אלפים תוהו היה העולם שמם כמדבר כל זמן שהוא בלא תורה על כן היו צריכין לקבלת התורה להשלים חסרון העולם. והנה קודם שקיבלו ישראל התורה היו בכלל שאר העם ולא נבדלו עדיין בשלימות המיוחד להם מן שאר האומות על כן לא נקראו בשם בני ישראל, כי אם על ידי קבלת התורה אז הבדילים ה' מכל העמים להיות לו לעם סגולה: ובזה יהיה ביאור הפסוקים על זה האופן, ויהי בשלח פרעה את העם בשעת שילוח נקראו עדיין בשם העם כי לא נבדלו עדיין מן שאר עמי הארץ לפי שלא היה כלי זינים עליהם, לא כלי זיין

הטבעי שהרי לא היו מלומדי מלחמה, ולא כלי זיין של התורה שהרי לא קיבלו עדיין התורה, ולא היו אפילו מוכנים לקבלה כי לא נשתרשו באמונה עדיין, לפיכך לא נחם אותם אלהים דרך ארץ פלשתים אף על פי שקרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה, לפי שעדיין המה בכלל יתר עמי הארץ על כן בהכרח ישובו מצרימה, כי מאחר שאין בידם שום כלי זיין פשיטא שיהיו מנוצחים אם לא ישובו, על כן ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף, כי על ידי ניסי הים והמדבר יקנו אמונה שלימה ואז יהיו מוכנים לקבל התורה, ומשעה ההיא יהיה כלי זינם עליהם ויהיה דומה כאילו כבר קיבלו התורה ויהיו נקראים אז בשם בני ישראל להבדילם מן שאר עמי הארצות, וזה שאמר וחמושים עלו בני ישראל אין חמושים אלא מזוינים בחמשה כלי זיין היינו ה' חומשי תורה ושבעה ספרים או שבע תפילות כאמור, ומסכים לזה מה שמצינו (פסיקתא רבתי לד ו) שבמתן תורה חגר להם הקדוש ברוך הוא כלי זינאות וכו', ועיין ברמב"ן פרשת כי תשא (שמות לג ה) בפסוק ועתה הורד עדיך שתרגומו אעדי תיקון זיין מנך, כי משם ראינו ברורה שהתורה כלי זינם של ישראל, ואף על פי שבשעת העליה ממצרים לא היו עדיין מזוינים עד שבאו למדבר מכל מקום אמר וחמושים עלו וגו', לפי שמיד כאשר נתרצו לילך למדבר ולא אמרו היאך נלך למדבר לא מקום זרע מיד קנו האמונה, והתחלת הקנין נחשב להם כאילו היו מושרשים בה, לכך נאמר וחמושים עלו היינו בזמן שעלו מארץ מצרים אל המדבר, וסוף קנין האמונה היה על ים סוף כאמור:

בלי התורה, כלל ישראל הוי כמו כל שאר האומות, אמנם אינם יכולים ללחום כלל. התורה ותפילה הוא כלי זינם של ישראל. ובכדי לעלות למדרגת מקבלי התורה, צריכים לקנות אמונה מים סוף, ומדת ההסתפקות מהמדבר. וקניית האמונה היה גסבזה, שהלכו אחר ה' במדבר, "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", כבר בזה הראו אמונתם והיינו מוכנים לקבל התורה, וכבר נחשב כאילו כבר קבלוהו. אף שהרבה פעמים דברנו על השתדלות.

כלי יקר שמות פרק יג פסוק יט

(יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו. **סמך ענין זה לפסוק שלמעלה** וחמושים עלו בני ישראל, לפי שמסיק בילקוט פרשה זו (רמז רכז) שהיו מהלכין במדבר שני ארונות ארון השכינה וארונו של יוסף והיו האומות שואלים מה טיבו של ארונו של מת עם ארון חי העולמים והשיבו להם קיים זה מה שכתוב בזה שיוסף קיים כל עשרת הדברות וכו', וסמך זה למה שנאמר וחמושים עלו בני ישראל מזוינים וכלי זיין שלהם הוא ארון הקודש שהיה הולך עמהם במלחמה, ותינוח אחר מתן תורה אבל קודם מתן תורה איך עלו חמושים הלא עדיין לא היה הארון הקודש עמהם, על כן אמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו **כי ארונו של יוסף היה דומה כאילו היו חקוקים בו כל עשרת הדברות:**

רואים מכאן הכבוד שצריכים לתת לתלמיד חכם שמת, שארונו של יוסף לפי המדרש במקום ארונו של התורה והשכינה.

דבר אחר, לפי שראה משה שה' יתברך הסיבם דרך המדבר ים סוף וחשב משה שאם אולי יעכב עליהם הים **אז יקרע להם בזכות יוסף**, כמו שלמדו חז"ל (שוחר טוב תהלים קיד) מן פסוק הים ראה וינס (תהלים קיד ג) מה ראה עצמותיו של יוסף שנאמר בו וינס ויצא החוצה, וטעמו של דבר בארנו למעלה בפרשת וישב (בראשית לט יב):

כלי יקר בראשית פרק לט פסוק יב

(יב) וינס ויצא החוצה. ודרשו חז"ל (תנחומא ט) הים ראה וינס מה ראה, ראה ארונו של יוסף שנאמר בו וינס ויצא החוצה לפי שאמרו חז"ל (כתובות ל ב) אף על פי שארבע מיתות בית דין בטלו דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונוכי, וידוע שהבא על אשת איש מיתתו בחנק, ומטעם זה היה משפט דור המבול בטביעת המים בעבור הזנות, וכתוב (תהלים לב ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא אמרו חז"ל (ברכות ח א) זו אשה וסמיך ליה רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו, לפיכך יוסף שהיה גדור מעריות שנאמר וינס ויצא החוצה, היה כדאי להציל את ישראל מן שטף מי הים, וזה שאמר הים ראה וינס שראה מנוסתו של יוסף מפני אשת אדוניו, על כן ראוי הוא שלא ישטפו מי הים ארונו של יוסף, ואגבו נצולו כל נושאי ארונו וכל ישראל שהלכו אחר ארונו, ונטבעו המצרים שטופי זימה.

חשבתי להבין קצת עמוק יותר, החנק מטביעה בגלל מדה כנגד מדה, שהמים הולכים ומתגברים עליו כמו התאוה לנשים שהולך ומתגבר על האדם. ויוסף הוא המושל ביצרו, היה מציל משטיפה.

ויכול להיות שמאמר ויצא החוצה היינו חוץ לאצטגנינות שלו, דוגמת ויצא אותו החוצה הנאמר באברהם (בראשית טו ה), כך יצא יוסף חוץ למערכה עד שלא היה כח ביד המערכה לשלוט בו, ואדרבה הוא שלט בדברים הטבעים והמה נסו לקולו, וזהו קריעת ים סוף מפני ארונו של יוסף:

יוסף היה יכול לנצח נגד טבעו, וטבע העולם. יהודי צריך לדעת ששמירת התורה זורשת כוחות למעלה מן הטבע, אבל ה' נותן כוחות אלו למי שעובד על עצמו, ולכן אין מזל לישראל, גם אנחנו חוץ מגדרי הטבע. וזה שייך להרבה ענינים.

וחז"ל (סוטה יג א) דרשו על משה פסוק חכם לב יקח מצוות (משלי י ט) שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצוות, רצו לתרץ יתור לשון עמו שבא למעט עסק ביזת מצרים, כי הממון קנין שאינו דבק עמו כי לא ירד אחריו כבודו, אבל מה שהאדם מסגל מעשים טובים בעולם הזה הוא הדבר הדבק עמו בעולם הזה ובעולם הבא, לכך נאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו. ואולי לכך עסק דוקא במצוה זו עכשיו להיות לישראל כמוזכיר את יום המיתה, כי בסיבה זו לא יהיו כל כך להוטים אחר הביזה בזוכרם כי יעזוב לאחרים חילו ולא ירד אחריו כבודו:

כלי יקר שמות פרק טו פסוק יא

(יא) מי כמוכה באלים ה'. במסכת גיטין (נו ב) דרשו מי כמוך באלמים, ודרש זה רחוק לפרש באלים כמו באלמים להוסיף מ"ם, אמנם נראה שאין כוונתם ז"ל להוסיף מ"ם אלא באלים הוא בחזקים כמו שפירש רש"י, וכך פירושו כי כל השומע עלבוננו ומתאפק להיות כמחריש וכובש את כעסו הרי הוא חזק ותקיף כי איזהו גיבור הכובש את יצרו, כך בזמן שהקב"ה שומע ושותק ועושה את עצמו כאלם כביכול זהו מצד יד החזקה שלו יתברך שכובש את כעסו ושותק למכעיסים, כמו ששתק לפרעה על אשר אמר מי ה' וכן שתק לטיטוס על חירופו וגידופו, על כן דרשו מי כמוך באלים באלמים, ומשה אמר זה על חירופו של פרעה וממנו הביאו פסוק זה לראיה על טיטוס, ולעולם משמעות באלים בחזקים ממש כאמור:

ואם נפשך לומר באלמים ממש, נוכל לפרש שמשה אמר שכל כך שבחו יתברך גדול עד שאפילו האלמים אשר אין להם פה לדבר מכל מקום קילוסו יתברך עולה מהם כאילו אמרו בפה מלא מי

כמוך ה' על דרך שנאמר (תהלים יט ב) השמים מספרים כבוד אל וגו' אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם וגו', ואם כן איך הם מספרים כבוד אל, אלא ודאי שעל ידי שהבריות רואים תנועות השמים וכל צבאם הם מספרים כבוד אל, ועל ידי שהבריות מספרים כבוד אל על ידי תנועות השמים דומה כאילו השמים מספרים אף על פי שבאמת הם אלמים ואין בהם אומר ודברים לכך נאמר כאן מי כמוך באלים באלמים אפילו בפה האלמים גדול שבחך כאילו אמרו מי כמוך ה' וכל שכן בפי המדברים:

ואמר זה גם על המים, על דרך שמסיק בבראשית רבה (ה א) יקוו המים משל למלך שבנה פלטין והושיב בה דיורים אלמים והם משכימים ושואלים בשלום המלך אחר כך הושיב בה דיורים פקחים עמדו ומרדו במלך וכו' אמר המלך תחזור הפלטין לכמות שהיה, כך מתחילת בריית העולם היה קילוסו של הקדוש ברוך הוא מן המים שנאמר (תהלים צג ד) מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה' וגו', ולפי מדרש זה נקרא המים אלמים וקילוסו של הקדוש ברוך הוא עולה מהם הן על ידי שהם עושים רצון קונם היפך טבעם, הן על ידי שהבריות מספרים כבוד אל על ידי שרואין פעולות המים אשר עשו בדור המבול ובקריעת ים סוף, ודומה כאילו היו המים מספרים כבוד אל אף על פי שהם אלמים, על כן אמר משה מי כמוך באלים ה' אפילו האלמים אומרים מי כמוך, ואמר זה על מה שעשו המים האלמים בקריעת ים סוף. ומה שאמר באלים חסר מ"ם כדי לדרוש באלים גם כן לשון חזקים רמז למים אדירים, כי אדירים היינו לשון חוזק כמו באלים שהוא לשון חוזק, וכמו שנאמר צללו כעופרת במים אדירים וזה פירוש יקר. ומה שנדרש זה על טיטוס לפי שעמד עליו נחשול של ים להטביעו וכדמסיק שם בגמרא ובהנחה זו משמעות כל המדרשים אחד הוא לדרוש אלים חזקים ואלמים כאחד:

דבר אחר, לפי שכל המרבה לספר בשבחו יתברך נקרא ממעט, כמו שפירש רש"י על פסוק נורא תהילות, על כן אמר מי כמוך באלים היינו בחזקים הכובשים את עצמם מלספר תהלתך מיראה פן ימעטו בתהלתך, על כן הם עושים את עצמם כאלמים, ואצל כיתות אלו מי כמוך ה' כי לך דומיה תהילה השתיקה היא תהלתך, ולפי זה נדרש גם כן באלים בחזקים ובאלמים כי על ידי שעושים את עצמם כאלמים דומה בשתיקה זו כאילו הם אומרים מי כמוך ה', ומה שהם עושים עצמם אלמים לפי שאתה נורא תהילות יראוי מלהגיד תהלתך פן ימעטו על כן הם עושים עצמם כאלמים, ובחזקת היד הם כובשים פיהם להשים יד לפה, וגם זה פירוש יקר:

כלי יקר שמות פרק טו פסוק כו

(כו) ויאמר אם שמוע תשמע בקול ה' וגו' כל המחלה וגו'. כשם שענייכם הרואות שבידי לרפאות דבר מר בדבר מר כיוצא בו, מעתה תקבל עליך לשמוע בקול ה' ולעשות הישר בעיניו, ואף על פי שהתורה והמצוות נראים בתחילתם קשים ומרים מכל מקום סופם מתוקים כי הם מרפא לעצם ורפאות לשריך והם מצילין אותך מן כל המחלה אשר שמתני במצרים, הן חולי הגופות הן חולי הנפשות מענין קישוי ערפם, ואם אין אתה מרגיש בסגולת התורה שתהיה לך לתרופה על זה האופן הנה אני ה' רופאך ורק הרופא לבד צריך לידע סגולת של הדברים המרפאים, אבל הנרפא אינו צריך לידע זה רק יאמין אל הרופא הנאמן:

דבר אחר, שאמר למה אני מזהירך שלא תבוא לידי מחלה, לפי שאני ה' רופאך, וכל רופא דרכו להזהיר את אוהביו שישמרו את נפשם מן הדברים המסבבים החולאים, כדי שלא יצטרכו להתעסק אחר כך ברפואתם, כך אני מלמדך להועיל בדברים השומרים הבריאות שלא תבוא לידי מחלה, לפי שאני ה' רופאך מדריךך בדרך תלך: